

Margalida Capellà, mestra i recuperadora de la memòria col·lectiva

M. Neus Santaner Pons

Na Margalida Capellà Fornés va néixer a Montuïri l'any 1944 al si d'una família republicana, en Pere i na Maria. Haver nascut a Montuïri i no a altre lloc fou a causa de les bones referències "oficials" donades a son pare, mestre representat per la dictadura franquista.

Els records de la infància

Els seus records d'infantesa van molt lligats a històries que tenen a veure amb imatges del tren. Amb el tren anaven a veure la padrina d'Algaida, sobre tot els dies importants de l'any: Nadal, Pasqua, festes del patró...

Des de la part més alta de Montuïri veia arribar el tren i aquelles dones carregades de roba que barataven per patates, cebes... queviures en general, que eren cars i mals de trobar a Ciutat, i aquells homes que tant la impressionaren, baldats, mancs amb la crueltat de la guerra marcada als seus cossos, que es posaven pels cantons del poble, cantant cançons per recaptar alguna moneda que els permetés malviure.

Recorda la inexistència de colors, just el color negre del vestit de les dones, sempre negres. L'única taca de color que recorda és el verd dels camps de blat i els colors encesos, rogencs, dels cartells que anunciaven els toros i els rellonejos. Recorda amb admiració el cartell anunciant la rellonejadora Marimenciamar amb les seves llargues ungles vermelles.

Les amistats del seu pare, Cèlia Vinyes, Sanchís Guarnier i la seva dona, que arribaven en cotxe i les

que ho feien en tren eren motiu de festa, de menjar la coca amb albercocs, signes de l'ambient càlid i acollidor que es respirava al seu voltant, de gent oberta.

Del fred de Montuïri, de les dones anant de casa en casa amb brasers i manierets, fred però fred sa, ja que no va estar mai malalta, en canvi, just després d'arribar a Palma agafà unes bones angines, "si hagués estat pels graons de l'església del poble de ben segur no les tendria".

La joventut i la tria de perspectiva professional

L'any 1953 la família es trasllada a Ciutat, al barri de El Terreno. Molt a prop de la casa, son pare treballa com a mestre al col·legi San Luis Gonzaga del capellà Pedro Gili. Ella va a escola fins acabar el batxillerat, també, ben a prop de casa, al col·legi La Immaculada, examinant-se com a lliure a l'Institut Ramon Llull. Allà estudià el preuniversitari. Després acabà els estudis de magisteri i passà a exercir de professora de matemàtiques durant quaranta-sis anys al centre on abans havia estat alumna.

La professió, la dedicació i la recerca per activar la memòria històrica, que tanta gent vol oblidar

Envoltada per una família republicana, culta, preocupada per l'entorn social de les persones, aviat se li va despertar l'ànima del periodisme social. Començà publicant, al Diario de Mallorca (1967), la secció "Es

“...va compaginant la tasca docent amb la de periodista i va coneixent de primera mà la realitat social producte de la dictadura.”

mercat de Sa Porta” on escrivia sobre les vivències dels venedors del “Baratillo” i de la gent de la pagesia que els dissabtes es traslladava a vendre els seus productes a les avingudes de Palma i dels comentaris de la gent que hi comprava. Al mateix temps, cada crònica venia acompanyada d’una llista de preus dels productes que es venien que és una bona dada per a tenir idea del valor dels aliments de l’època.

Després arribaren les entrevistes “*Patio de Cuadrillas*” (1969) per al diari Última Hora i a pesar que no li agraden els toros, va fer un bon caramull d’entrevistes a toreros, on hi va destacar el vessant del seu entorn social que ha resultat un bon reflex de l’Espanya més negra dels anys 60 i 70 del segle passat.

D’aquesta manera va compaginant la tasca docent amb la de periodista i va coneixent de primera mà la realitat social producte de la dictadura.

Dins el vessant periodístic de na Margalida en destaca la seva feina d’entrevistadora, d’entrevistadora atípica m’atreviria a dir, ja que no utilitza l’estratègia més comuna de pregunta - resposta, sinó que la seva escriptura és tan humil que fa que la persona entrevistada sigui el centre i el motor de la narració.

L’any 2003, dins l’espai d’entrevistes que es publicava a la secció “El Dominical” d’UH aconseguí, el 18 de maig, parlar amb una dona que l’impactà, na Francisca Pizà, que va estar tancada a la presó cinc anys, vuit mesos i... dies sense saber mai el motiu. Aquesta dona li serví com a detonant per rompre el silenci de tantes i tantes dones que patiren directament o indirecta la repressió de la dictadura. Si els homes republicans sofriren el silenci, doblament el sofriren les dones. Per això, na Margalida Capellà, entrevistada na Francisca Pizà, se sentí amb l’obligació de destapar les capses de la memòria, que se sentissin les veus de les dones republicanes.

Així presenta el projecte d’entrevistar dones republicanes a Pere Comas, director de l’UH. Aquest ho accepta de bon grat i així es publiquen cent dotze entrevistes a dones que patiren la repressió des del moment del cop feixista del 36 fins al 1939, i foren publicades entre els anys 2003 i 2007.

L’any 2009 aparegué el primer llibre de la trilogia *Memòria de la Guerra Civil a Mallorca (1936-1939)*, del qual la revista Pissarra núm 134 en publicà un comentari, i fa poc es presentà el segon volum.

El treball d’investigació personal a l’àmbit familiar

Una vegada feta la primera entrevista i aprovat el projecte no tot varen ser flors i violes per dur a terme l’objectiu. Na Margalida es va trobar entrebancs de tot tipus. Dones que no valoraven el que havien fet, malalties, temors, pors... però una vegada superats els entrebancs la segona entrevistada arrossegà la següent i aquesta l’altra i així fins arribar a cent dotze entrevistades.

Cal dir que na Margalida ha tengut bones arrels i bones branques per dur a terme el seu treball. D’una

“...el mestre, la mestra, ha de ser un mirall per al seu alumnat, que ha de tenir una bona formació, que el seu treball ha de ser ben retribuït...”

banda, l'aprenentatge i l'obra heretada del seu pare, Pere Capellà (Mingo Revulgo) i l'ajut del seu germà, en Llorenç (*Diccionari Vermell*), no obstant, com diu en Josep Massot i Muntaner, “les dones varen tenir un paper molt més rellevant que no es pensa en les idees republicanes” i na Margalida Capellà l'ha tret a la superfície, l'ha posat a l'abast de les persones que el llegeixin, de manera senzilla i planera.

Amb un llenguatge clar, planer i afable s'ha enfrontat ben de cara amb moltes persones que volen passar pàgina, però a mesura que va treballant en aquest sentit, sigui mitjançant l'entrevista, sigui parlant amb grups d'estudiants a centres educatius d'aquells fets, o a conferències, se n'adona, ens adonem, que la Guerra Civil del 36 no està superada, que les víctimes del franquisme no han estat rehabilitades. Que la base d'una forta democràcia és la veritat, tota la veritat i aquesta costa molt fer-la evident. Que molta gent jove desconeix la història, la general i la que li és més propera i familiar i cal canviar moltes coses.

L'actualitat

A na Margalida no li agrada com han convertit l'escola actual. L'exemple físic del pes de la motxilla per a l'alumnat més petit no es correspon amb la poca exigència a l'estudi per a l'alumnat major; aquest fet la irrita. La poca valoració de l'estudi, la manca d'estimació social al bon alumnat enfront de la gran valoració a l'esportista. Està en contra de com vivim immersos en la potenciació de la competitivitat física. D'això, per suposat, no en té la culpa ni la nina ni el nin, és el sistema, reconeix na Margalida. Defensa de soca-rel l'escola de la República, amb els plans quinquennals, la formació del professorat, formació vàlida per a la pràctica dins l'aula.

Posa l'exemple de l'inspector de primera ensenyança, Fernando Leal (assassinat la nit del 26 al 27 d'agost de 1936, a la carretera de Sóller), i el discurs pronunciat el 2 de juny de 1935 en el transcurs de la inauguració de la biblioteca municipal de Sencelles. Margalida Capellà va usar part d'aquest discurs el dia 8 de juny al pregó de la fira del Llibre: “*Fernando Leal, a part d'explicar la utilitat de les biblioteques, exhortà la gent a llegir i a deixar-se aconsellar en l'elecció de llibres per persones intel·ligents. Una manera de pensar, la seva, en sintonia amb la República. L'esperit republicà valorava la intel·ligència i l'honestetat, no la mediocritat i la corrupció. Per això l'esforç dels republicans s'encaminava a millorar l'ensenyament, l'escola, l'educació que és, en definitiva, el suport d'un país*”. Lluny, molt lluny del que està passant actualment.

Na Margalida defensa que el mestre, la mestra, ha de ser un mirall per al seu alumnat, que ha de tenir una bona formació, que el seu treball ha de ser ben retribuït, que no és possible carregar el professorat amb el pes de la burocràcia, que no és possible dedicar més temps a la “paperassa” que a les nines i als nins. Cal que la normativa educativa sigui realitzada per gent que estigui dins les aules, si no és així, l'educació és cada cop més lluny de la realitat que ens envolta. Cal preparar els i les alumnes que seran les i els qui dirigiran el futur, cal valorar la intel·ligència. Són imprescindibles els plans d'acolliment per a l'alumnat nouvingut, és impossible fer-ho amb les ràtios existents i amb tanta varietat de cultures i llengües dins l'aula.

Na Margalida ha tengut una llarga experiència docent (dels denou als seixanta-cinc anys) i coneix bé el capgirell que representen els canvis de lleis educatives provocats pels canvis de govern. Aquests fets repercuteixen en la impossibilitat d'assimilar els canvis, tant pel professorat com per part de les mares i pares i la societat en general.

Defensa un ensenyament seriós i més simple i senzill. “Es pretén molta generalitat i no es dóna el valor suficient a les competències bàsiques”.

Al llarg de la seva vida en actiu s'ha adherit a totes les vagues per considerar-les justes, malgrat tot, a la

darrera no li va donar suport, encara que la considerava justa, però creu que els i les mestres, a part de defensar un augment salarial que, repeteix, considera molt just, han d'alçar la seva veu en protesta per tot el que està passant actualment dins les aules. Sols un col·lectiu de mestres reivindicatiu, selectiu i amb esperit crític, pot salvar aquesta situació. Cal valorar l'esforç personal, cal valorar les bones maneres, cal valorar, en tot moment, l'ètica i l'estètica.

Aquí teniu el pregó complet (ja se n'ha citat un fragment) de la Fira del Llibre d'enguany, que va pronunciar Margalida Capellà:

"Digníssimes autoritats, lectors i lectores, ciutadans i ciutadanes, amics tots.

Sense ànim de publicitar la meva feina, he de dir que d'uns anys ençà em dedic a cercar el testimoni oral d'homes i dones que visqueren la República i patiren la Guerra Civil. I no puc deixar d'esmentar les paraules que l'inspector de Primera ensenyança, Fernando Leal, va pronunciar el 2 de juny de 1935 en el transcurs de la inauguració de la biblioteca municipal de Sencelles. Fernando Leal, a part d'explicar la utilitat de les biblioteques, exhortà la gent a llegir i a deixar-se aconsellar en l'elecció de llibres per persones intel·ligents. Una manera de pensar, la seva, en sintonia amb la República. L'esperit republicà valorava la intel·ligència i l'honestedat, no la mediocritat i la corrupció. Per això l'esforç dels republicans s'encaminava a millorar l'ensenyament, l'escola, l'educació que és, en definitiva, el suport d'un país.

"La ignorància és font de misèria. Cultura i educació són dos dels factors bàsics que ens permeten millorar la vida."

Som conscient que vivim moments difícils, en tots els aspectes. Es com si el món ens fugís de les mans,

com si tot estàs capgirat... Valoram excessivament certes activitats lúdiques, les esportives per exemple, molt més que les intel·lectuals i això ens passarà, ens està passant, factura. No puc entendre que els futbolistes de la selecció espanyola rebin prop de sis-cents mil euros de prima, uns cent milions de les antigues pessetes, si guanyen el mundial de Sud-àfrica. No, no hi ha dret: ni a un país en crisi ni a un país sense crisi. I, en canvi, assistim passivament, i insistesc, passivament, a la degradació de l'escola, de l'ensenyament. L'escola és el fonament on s'assenta la maduresa d'un poble, el futur d'un poble. La ignorància és font de misèria. Cultura i educació són dos dels factors bàsics que ens permeten millorar la vida. I tal com anam...! Jo no sé què serà d'aquest país, el nostre, d'aquí uns anys... La ciutadania no governa, però tria els seus governants i, en certa manera, amb la seva actitud, amb les seves crítiques, els dirigeix. Concretant, l'escola ha de reprendre el sentit pel qual va ésser creada i allunyar-se d'aquest circ en què l'han convertida.

I crec que és obvi explicar per què he tret el tema de l'escola, avui, aquí, al Born, en l'obertura de la vint-i-vuitena Fira del Llibre. És precisament a l'escola on, des de la infantesa, els nins i nines s'habituen a la lectura, una activitat que a la llarga els fa, ens fa, lliures. Talment...

Per això, una fira del llibre, és una festa del coneixement. El llibre és humà. Perquè és sensibilitat, és pensament; és vida, en definitiva, i el fet de comprar-

ne, suposa una manifestació d'amor. Qui menysprea els llibres atempta contra la dignitat dels pobles.

Tocant a la meua relació amb la Guerra Civil, record que al socialista Ignasi Ferretjans els colpistes li cremaren els seus llibres. A Margalida Comas, una pedagoga universal, li cremaren la seva biblioteca a la plaça de Pollença. Una salvatjada. Qui crema llibres ja no pot caure més baix. A Montuïri, que és el meu poble, censuraren, com a cada poble, els llibres de la Biblioteca Municipal creada en temps de la República. Se'n censuraren cent vuitanta. Una comissió depuradora s'encarregà de retirar obres d'Alexandre Dumas, de Víctor Hugo, de Tolstoi, de Leopardi, de Shakespeare, els contes de Perrault i més, i més. En fi...! Lamentable.

Vull recordar un acte de passió envers el llibres que té com a protagonista Miguel Hernández del naixement del qual, enguany, es compleix el centenari. Durant la guerra, a un Madrid assetjat pels exèrcits de Franco, la casa de Vicente Alexandre, que estava situada a la Ciutat Universitària, quedà enmig de dos focs, entre dues trinxeres contràries. Naturalment, el poeta l'abandonà i quan Miguel Hernández en va tenir notícia, se n'hi va anar i amb un carretó començà a treure els llibres. Tots els llibres. Ignor quants de viatges degué fer, els necessaris per a deixar-los en lloc segur. Quin civisme, quin acte d'amor al llibre i, en definitiva, a les persones, el de Miguel Hernández...

Els llibres són una finestra oberta al món, una oferta de diàleg, una festa de la intel·ligència. Són, insistesc, vida, perquè són també l'exponent de la cultura i de la llengua dels pobles. Un llibre fa part d'una cultura i, darrera qualsevol expressió cultural, hi ha un poble.

Aquest horabaixa de maig, voldria ésser optimista, però no puc. Visc a un país on, encara avui, no sempre puc expressar-me en la meua llengua. I no vull deixar de denunciar un fet que m'inquieta: els intents d'infravalorar la llengua catalana per part d'una força política, majoritària a les Illes Balears, alhora que anuncia la seva intenció de reduir-ne l'ensenyament a les escoles. Tal vegada la lectura, als dirigents d'aquesta formació política, els faria canviar d'opinió i els faria veure que van en contra dels drets més irre-

“No em queix per costum, no vull ésser victimista. Em queix amb motiu: em queix perquè massa vegades m'he sentit externa dins el meu país.”

nunciabls del poble. Clar i català: el tret identitari més genuí d'un poble és la llengua, i la llengua catalana és sinònim de llibertat, de la nostra llibertat.

Aquest horabaixa de maig, voldria ésser optimista. No puc. Miri on miri, me n'adon que m'han robat el paisatge. Qui...? Els especuladors. Tants i tants d'especuladors...! Me n'adon que, en nom del progrés, quina falsedat, han destruït edificis que eren part del nostre patrimoni cultural. Contra l'especulació, lectura. Rectificant Arquímedes: “Donau-me un llibre i canviaré la Terra”. Vull deixar constància del meu rebuig a tots aquells que han volgut fer i fan de Mallorca una rèplica de Miami Beach. Especulació, corrupció, prepotència... La meua admiració per a tots els escriptors i escriptores que continuen la seva lluita en solitari, la seva tasca d'escriure, quasi mai agraïda i menys remunerada que la d'un futbolista de Tercera Regional que, per cert, no sé què cobra. La meua admiració pels intel·lectuals crítics. Crítics! La meua admiració per aquells intel·lectuals capaços de parafrasejar el *Je accuse* de Zola en lloc de parar la mà al poder com a pidolaires.

No em queix per costum, no vull ésser victimista. Em queix amb motiu: em queix perquè massa vegades m'he sentit externa dins el meu país. Em queix perquè vaig néixer a la postguerra i vaig haver de fer equilibris entre dos mons, entre dues realitats diametralment oposades, la de ca nostra i l'oficial. La Guerra Civil és una assignatura pendent que cal aprovar i, aprofitant l'avinentesa, vull manifestar el meu convenciment que els llibres encara ens poden aclarir moltes coses.

I, després de tantes lamentacions, també vull dir que em complau veure el Born ple de llibres. Benvinguda la Fira del Llibre, que és un pont, el pont més ferm, entre pensaments i cultures. Moltes gràcies.” □